

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-138>

УДК 338.48:615.83

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ НА КУРОРТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

FEATURES OF ORGANIZATION AND DEVELOPMENT PROSPECTS OF RECREATION AND TOURISM IN RESORT AREAS

Носирєв Олександр Олександрович

кандидат географічних наук, доцент,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4089-3336>**Nosyriev Oleksandr**

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

У статті досліджено особливості організації та перспективи розвитку рекреації й туризму на курортних територіях України. Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану курортно-рекреаційної галузі України та обґрунтування напрямів її подальшого розвитку з урахуванням природно-ресурсного потенціалу, просторових особливостей та потреб повоєнної реабілітації населення. Увагу приділено просторовій організації курортно-рекреаційної діяльності, регіональній диференціації розвитку курортів та застосуванню кластерного підходу як інструменту підвищення ефективності управління галуззю. Окреслено сучасні проблеми функціонування санаторно-курортних закладів та визначено перспективні напрями розвитку галузі, серед яких модернізація інфраструктури, перехід до цілорічного функціонування курортів, впровадження інноваційних оздоровчих технологій та посилення державної і регіональної підтримки.

Ключові слова: туризм, рекреація, курортно-рекреаційна галузь, лікувально-оздоровчий туризм, курортні території, природно-лікувальні ресурси, санаторно-курортна діяльність, регіональний розвиток.

The article examines the organizational features and development prospects of recreation and tourism in resort areas of Ukraine under transformational socio-economic and security challenges. The relevance of the topic is explained by the growing world market of medical and health tourism, the population's demand for comprehensive health services, as well as the need to modernize the national sanatorium-resort system. The aim of the study is to provide a comprehensive analysis of the current state of Ukraine's resort and recreational sector and to substantiate directions for its further development, taking into account natural resource potential, spatial characteristics, and the needs of post-war population rehabilitation. The study generalizes theoretical approaches of balneology and recreation studies, analyzes the role of natural therapeutic resources in shaping the specialization of resorts, and reveals the significance of climatic, balneological, and mud therapy factors in the development of health and wellness tourism. Considerable attention is paid to the spatial organization of resort and recreational activities, regional differentiation of resort development, and the application of the cluster approach as a tool for improving sectoral management efficiency. Contemporary problems of sanatorium and resort institutions are outlined, including a reduction in their number, degradation of the material and technical base, seasonality of operations, and an imbalance between price and quality of services. Promising directions for the sector's development are identified, including infrastructure modernization, transition to year-round operation of resorts, implementation of innovative health technologies, and strengthening of state and regional support. It is concluded that the effective development of the resort and recreational sector can become an important factor in improving the quality of life of the population and supporting the socio-economic recovery of Ukraine's regions.

Keywords: tourism, recreation, resort and recreational sector, health and wellness tourism, resort areas, natural therapeutic resources, sanatorium and resort activity, regional development.

Постановка проблеми. У сучасних умовах лікувально-оздоровчий туризм виокремлюється як самостійний і динамічний сег-

мент туристичного ринку з широким спектром інвестиційних можливостей – від реалізації масштабних готельно-курортних проєктів,

ТУРИЗМ

інтегрованих із медичними та реабілітаційними закладами, до модернізації вже існуючих спеціалізованих комплексів шляхом диверсифікації та оновлення спектра послуг. Зростання рекреаційних потреб населення, посилене наслідками пандемії, воєнних дій, хронічного стресу та погіршення стану здоров'я населення, актуалізує попит на комплексний, безпечний і доступний оздоровчий відпочинок у курортних зонах. Унаслідок цього традиційні санаторно-курортні проекти поступово трансформуються у сучасну багатофункціональну систему курортного відпочинку, орієнтовану не лише на лікування, а й на профілактику захворювань, відновлення фізичного та психоемоційного стану людини. У цьому контексті відродження та модернізація медико-профілактичних функцій курортів розглядаються як один із ключових напрямів удосконалення системи охорони здоров'я та підвищення якості життя населення, що набуває особливої актуальності в умовах сучасних глобальних і національних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика організації та розвитку рекреації й туризму на курортних територіях широко представлена в сучасних наукових дослідженнях, які охоплюють економічні, соціальні, медико-біологічні, просторові та управлінські аспекти функціонування курортно-рекреаційної сфери.

Дослідниці Л. Черчик та Н. Хумарова [2] визначають природні ресурси як ключовий капітал курортних регіонів, що формує їхню економічну модель, туристичну привабливість і передумови для смарт-спеціалізації. Питання просторової організації рекреаційно-реабілітаційних кластерів та регіональної диференціації курортно-оздоровчого туризму розглянуто в дослідженнях авторського колективу [1], де запропоновано класифікацію регіонів України за напрямками розвитку лікувально-оздоровчого, реабілітаційного та медичного туризму.

У працях, присвячених формуванню туристичних дестинацій санаторно-курортного типу, акцентовано на ролі інституційного середовища, правового забезпечення та місцевого самоврядування. Зокрема, В. Кифяк, О. Кифяк та Р. Гищук [3] розглядають санаторно-курортні дестинації як складні територіальні системи, у межах яких поєднуються природні ресурси, інфраструктура, трудовий потенціал та управлінські структури, що обумовлює необхідність інтегрованого підходу до стратегічного розвитку.

Соціально-економічні та кризові чинники розвитку рекреаційного туризму проаналізовано у дослідженні авторського колективу [4], де обґрунтовано залежність туристичної активності від макроекономічної стабільності, платоспроможного попиту населення та рівня сервісу. Водночас Р. Гищук [5] акцентує увагу на негативному впливі економічної нестабільності, воєнних ризиків і дисбалансу між ціною та якістю туристичних послуг на динаміку в'їзного туризму в Україні. Комплексний характер санаторно-курортної системи України та її трансформацію в багатофункціональні оздоровчі центри розкрито у дослідженні А. Д'яконової та Т. Стрікаленко та К. Жовтяк [6], де наголошено на інтеграції економічних, соціальних і медичних компонентів розвитку галузі, а також на зростанні ролі SPA- та Wellness-напрямів у структурі лікувально-оздоровчого туризму. Територіальні відмінності інфраструктурного розвитку курортів України проаналізовано у працях Л. Безуглої [7], яка обґрунтовує доцільність комплексного використання природних лікувальних факторів.

Конкурентні переваги України на міжнародному ринку лікувально-оздоровчих послуг висвітлено у дослідженнях О. Опалова та В. Зінчука [8], які підкреслюють значення медичного туризму для післявоєнного відновлення регіонів і стримування трудової міграції медичних кадрів. Кліматичні та біокліматичні передумови рекреації, зокрема в Українських Карпатах, ґрунтовно досліджено А. Польовим [10], який оцінює можливості кліматотерапії та сезонної рекреації. Еволюцію курортно-лікувального сегмента, зміну форм організації рекреаційної діяльності та збереження оздоровчої функції як базової мети туристичного продукту узагальнено в роботі авторського колективу [9].

Проблеми раціонального використання природних ресурсів й диверсифікації рекреаційно-туристичної діяльності розкрито у дослідженнях О. Голікової [12], де обґрунтовано доцільність програмно-цільового та еко-системного підходів до розвитку курортних територій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З позицій рекреалогії та курортології територія України характеризується значним ресурсним потенціалом і сприятливими природними передумовами для відновлення рекреаційної діяльності. У таких умовах особливої актуальності набуває не лише завдання активізації розвитку рекреа-

ційного й оздоровчого туризму, а й необхідність збереження, відновлення та адаптації існуючої курортно-рекреаційної системи. Водночас ефективна державна та регіональна політика у сфері стимулювання санаторно-курортного господарства здатна стати потужним каталізатором розвитку малого й середнього бізнесу, що може бути використаний як важливий внутрішній резерв для забезпечення соціально-економічного зростання регіонів. У цьому контексті першочергового значення набуває розроблення та впровадження комплексних і дієвих механізмів відновлення та модернізації рекреаційно-курортної інфраструктури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану та перспектив розвитку курортно-рекреаційної галузі України в умовах трансформаційних соціально-економічних викликів, а також обґрунтування ролі лікувально-оздоровчого туризму як важливого чинника підвищення якості життя населення та відновлення регіонів на основі використання природно-ресурсного потенціалу та модернізації санаторно-курортної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сукупність санаторно-курортних і рекреаційних закладів України формує значний потенціал для розвитку туристичної діяльності загалом і рекреаційного туризму зокрема, однак на сучасному етапі стан цієї системи характеризується глибокою кризою. Якщо на початку 2010-х років у країні функціонувало понад 200 санаторіїв, близько 130 дитячих санаторних закладів, приблизно 20 баз відпочинку та низка цілорічних дитячих оздоровчих установ, то нині спостерігається істотне скорочення їх кількості. Загальні втрати об'єктів рекреаційного призначення оцінюються на рівні 15–20 %, водночас реальне зниження потенціалу є значно масштабнішим через деградацію матеріально-технічної бази, недостатній рівень модернізації та невідповідність сучасним стандартам курортно-лікувальної діяльності. Фактично збережено лише близько чверті початкового рекреаційно-курортного потенціалу періоду становлення незалежності України. Скорочення мережі рекреаційних об'єктів закономерно зумовило зниження попиту на санаторно-курортні та оздоровчі послуги серед населення.

Розвиток рекреаційного туризму в межах окремого регіону визначається сукупністю

чинників, серед яких провідне місце належить природним умовам. Водночас суттєвий вплив справляють соціально-економічні передумови, що формують рівень доступності туристичних послуг і привабливість територій для відвідувачів. В умовах воєнного стану в Україні значущого впливу набули також безпекові чинники, які можуть як стимулювати, так і обмежувати туристичну активність у регіонах. Кліматичні умови є одним із ключових детермінантів розвитку рекреаційного туризму, оскільки забезпечують можливість комфортного відпочинку протягом тривалого періоду року. Території з м'яким або теплим кліматом традиційно користуються підвищеним попитом, особливо у холодний сезон. Вагому роль у розвитку санаторно-курортного туризму відіграють природні лікувальні ресурси, зокрема мінеральні води, лікувальні грязі та термальні джерела. Території з високою концентрацією таких ресурсів, зокрема Трускавець, Моршин, Свалява та Хмільник, мають значний потенціал для залучення туристів з метою оздоровлення.

При цьому важливим лікувально-оздоровчим фактором виступають саме кліматичні особливості територій та регіонів. Так, дослідники [9] зазначають, що у контексті рекреації та курортології визначення територіальних передумов для розвитку кліматолікувальних курортів ґрунтується насамперед на вимогах екологічної безпеки та збереженості природного середовища. Пріоритетними є території з мінімальним рівнем урбанізації, відсутністю екологічно небезпечних виробництв і з максимально інтактними природними комплексами, у межах яких курортна інфраструктура функціонує без порушення природної рівноваги. Саме такі просторові умови забезпечують можливість ефективного використання клімату як лікувального чинника в структурі оздоровчого туризму. Кліматолікувальні заклади, як правило, локалізуються в лісових або лісопаркових зонах, де рослинний покрив виступає важливим додатковим рекреаційно-ресурсним елементом. Лісові масиви сприяють очищенню повітря, насиченню його фітонцидами та формуванню сприятливого мікроклімату, що підсилює лікувально-профілактичний ефект кліматотерапії. Важливе значення в типології таких курортів має також естетична привабливість території, зумовлена мальовничістю та різноманіттям ландшафтів. З позицій рекреації зорове сприйняття навколишнього середовища є суттєвим чинником, що впливає на психоемоційний

стан рекреантів і, відповідно, на ефективність оздоровчих програм. Ландшафти з обмеженою освітленістю, монотонною структурою або просторовою замкненістю можуть мати негативний психологічний ефект і знижувати оздоровчий потенціал території. Натомість відкриті, світлі та різноманітні природні простори підсилюють позитивний вплив кліматичних факторів, що є важливим критерієм у формуванні та функціонуванні кліматичних курортів як складової системи оздоровчого туризму [9].

В Україні функціонує розгалужена мережа курортів, що диференціюються залежно від наявних природних ресурсів і чинників лікувально-оздоровчої дії, серед яких виокремлюються бальнеологічні, кліматичні (приморські, рівнинні та гірські), грязьові, а також курорти змішаного типу. Окремі курортні території мають міжнародне значення, зокрема Трускавець, Моршин, Бердянськ, Куяльник, Одеська група курортів та інші. До курортів загальнодержавного значення віднесено понад три десятки об'єктів, серед яких найбільш відомими є Березівські мінеральні води у Харківській області, Кирилівка в Запорізькій області, Верховина та Синяк у Закарпатській

області, Ворзель і Конча-Заспа у Київській області, Миргород у Полтавській області, Сатанів у Хмельницькій області та Хмільник у Вінницькій області. Загалом у період незалежності курортний статус було надано понад 260 населеним пунктам України, що свідчить про значний потенціал розвитку санаторно-курортної сфери. Основні типи українських курортів відображено на картосхемі рис. 1.

Дослідниці Л. Черчик та Н. Хумарова [2] підкреслюють, що природно-ресурсні умови відіграють визначальну роль у формуванні туристичної пропозиції, мають вплив на структуру попиту та окреслюють напрями просторового й економічного розвитку регіонів. За їх відсутності курортна економіка втрачає власну функціональну основу й ідентифікаційні ознаки. У процесі становлення та розвитку курортних територій природне середовище виконує не лише естетичні й кліматотерапевтичні функції, а й слугує безпосереднім носієм медико-біологічного впливу, що визначає якісні характеристики та спеціалізацію оздоровчих послуг. Саме природні ресурси зумовлюють територіальну локалізацію курортної інфраструктури, формують модель економічного розвитку та створюють

Рис. 1. Типи курортів України

Джерело: сформовано на основі [13]

передумови для кластеризації санаторно-курортної діяльності, сприяючи зростанню зайнятості населення й наповненню місцевих бюджетів [2].

Розглядаючи просторову організацію рекреаційних та реабілітаційних кластерів в Україні, авторським колективом [1] пропонується наступна класифікація регіонів України за напрямками розвитку рекреаційно-оздоровчого туризму. До першої групи належить Приморський регіон, що охоплює 23,2 % території країни та орієнтується переважно на сімейний і дитячий рекреаційно-оздоровчий туризм. Другу групу формує Волинсько-Карпатський регіон (13,7 %), спеціалізацією якого є санаторно-курортне та реабілітаційне оздоровлення з акцентом на в'їзні туристичні потоки. Третю групу становить Столичний і Придніпровсько-Слобожанський регіон (20,4 %), де пріоритетним напрямом виступає розвиток медичного туризму. Четверта група охоплює регіони без чітко вираженого потенціалу лікувально-оздоровчого та реабілітаційного туризму (26,1 %). До п'ятої групи віднесено території зі значним, але наразі недостатньо реалізованим потенціалом лікувально-оздоровчої діяльності (12,3 %). Окремо виокремлюється шостий регіон – Автономна Республіка Крим (4,3 % площі України), для якого в повоєнний період потребуватиме розроблення спеціальної стратегії реінтеграції до просторової системи організації рекреаційно-реабілітаційного господарства держави [1].

Автори [3] зазначають, що «зважаючи на те, що складовими туристичної дестинації санаторно-курортного типу є функціонально пов'язані елементи (природні лікувально-оздоровчі ресурси, санаторно-курортна і загальна інфраструктура території, культурно-історична спадщина, трудовий потенціал та органи управління), які розташовані на певній території й мають інформаційно-комунікаційні структури для виконання стратегічно-тактичних завдань щодо розвитку санаторно-курортної справи, то правове забезпечення, розвинута загальна та спеціальна інфраструктура, знання і використання теорій місцевого самоуправління в процесі формування туристичних дестинацій санаторно-курортного типу набувають прикладного значення» [3].

Колектив авторів [4] зауважує, що «ключовим індикатором розвитку рекреаційно-туристичної сфери певної території є її популярність серед іноземних туристів. Міжнародні прибуття сприяють притоку іноземної валюти в державу, посиленню позицій національної

валюти. Однак популярність певної території серед іноземних туристів передбачає досягнення відповідного рівня сервісу та врахування специфіки країн прибуття туристів при формуванні туристичного продукту» [4]. Разом з цим, на думку науковців, «незважаючи на перманентні кризи в українській економіці, падіння національної валюти дає вагомий економічний передумови для в'їзного туризму, що має стати своєрідним прискорювачем розвитку рекреаційно-туристичної сфери в цілому» [4].

В продовження цього науковець Р. Гищук [5] доходить висновків, що «загальноукраїнська тенденція має тісну кореляцію із зниженням кількості іноземних туристів у туристичному бізнесі. З більш давніх економічних чинників варто виділити невідповідність цін і рівня обслуговування в Україні, які визначали всі роки можливість прийому туристів із більш економічно розвинутих країн Європи та світу» [5]. Слід погодитись з дослідником, який підкреслює, що «все частіше також дається взнаки загальноукраїнська тенденція економити гроші набувають які туристичні послуги внаслідок здешевлення національної валюти та повної невизначеності в умовах війни всієї країни» [5].

Науковиці [6] стверджують, що санаторно-курортна система України є комплексним утворенням, що інтегрує економічні, соціальні, культурні та екологічні напрями діяльності. Поглиблення ринкових відносин у санаторно-курортній сфері та зростання попиту населення на послуги оздоровлення і відпочинку на вітчизняних курортах зумовили структурні зміни галузі, трансформували її у багатофункціональні оздоровчі центри та активізували розвиток лікувально-оздоровчого туризму. У результаті сформувалися міжгалузеві форми діяльності, зокрема курортні готелі, SPA- та Wellness-напрями, що надало санаторно-курортним закладам можливість освоєння нових сегментів споживчого ринку. Наявність значного природно-ресурсного потенціалу створює для України сприятливі умови розвитку лікувально-оздоровчого туризму та формування передумов його перетворення на вагомий чинник соціально-економічного зростання регіонів. Водночас у країні збережено традиції академічної школи фізіотерапії, курортології та відновлювальної медицини, а також накопичено значний науково-практичний досвід у сфері санаторно-курортного лікування. Паралельно спостерігається активний розвиток профі-

лактинчно-оздоровчої медицини, зростання популярності SPA та Wellness-індустрії й становлення лікувального (медичного) туризму, зокрема напряду medical SPA, який виокремлюється як самостійний сегмент туристичного ринку з широкими інвестиційними перспективами – від масштабних готельно-клінічних проєктів до модернізації вже функціонуючих спеціалізованих комплексів.

Наявність лікувальних грязей, як-от у районі Куяльницького лиману, сприяє функціонуванню спеціалізованих санаторіїв, орієнтованих на лікування захворювань опорно-рухового апарату, шкіри та дихальної системи. Закарпатський регіон, багатий на термальні джерела, активно розвиває SPA-комплекси та оздоровчі центри, що поєднують рекреаційні та лікувальні функції. Науковиця О. Голікова, досліджуючи на прикладі Куяльницького лиману питання використання природних ресурсів в сфері рекреації та туризму зауважує, що «використання та диверсифікація рекреаційно-туристичних ресурсів з позицій раціонального природокористування потребує забезпечення екосистемного та поліфункціонального підходів до ведення господарської діяльності» [12]. На її думку, території, що вирізняються комплексністю та значним природно-ресурсним потенціалом, характеризуються підвищеною вразливістю, у зв'язку з чим у процесі програмно-цільового планування їх розвитку доцільно застосовувати диверсифікаційний підхід. Такий підхід має базуватися на врахуванні позитивного вітчизняного й міжнародного досвіду, узгодженні інтересів усіх зацікавлених сторін, більш повному та раціональному залученні природних ресурсів, а також на обґрунтованому виборі стратегічних пріоритетів і ефективних механізмів їх реалізації [12].

В Україні, зокрема в Карпатському регіоні та на Закарпатті, помірні кліматичні умови створюють сприятливі передумови для цілорічного функціонування рекреаційного туризму: взимку – завдяки розвитку гірськолижних курортів, у літній період – через активні форми відпочинку на природі. Гірські території Карпат характеризуються сприятливими кліматичними умовами в літній сезон і стабільним сніговим покривом узимку, що відкриває широкі можливості для різних видів туризму. Це насамперед гірськолижний, пішохідний, велосипедний та екологічний туризм. У регіоні сформована розгалужена мережа туристичних маршрутів і функціонують відомі курорти, зокрема Буковель, які приваблюють

як внутрішніх, так і іноземних туристів упродовж усього року.

«Кліматичні умови Українських Карпат сприяють використанню рекреаційних можливостей краю протягом 9–10 місяців на рік. У цілому клімат помірно континентальний, м'який, вологий» – зазначає науковець [10]. При цьому «регіон Українських Карпат характеризується порівняно низькими значеннями ефективно-еквівалентних температур, що свідчить про відсутність умов для розвитку біокліматичних курортів та проведення аеротерапевтичних процедур. Теплі повітряні ванни можливі лише у передгір'ях у липні місяці. Зате в Українських Карпатах є значні ресурси для геліотерапії. Туристам та відпочиваючим незалежно від хвороб можна використовувати сонячні промені з лікувальною метою протягом усього літнього сезону у м. Славське, Плай, Пожижевська» [10].

Науковиця Л. Безугла [7] при класифікації основних курортів України за областями та їхнім інфраструктурним розвитком доходить висновків, що «найбільш високий рівень спостерігається на курортах Київської, Запорізької та Миколаївської областей. Найнижчий рівень належить курортам Рівненської, Сумської, Харківської, Чернігівської та Черкаської областей. Аналіз даних таблиці засвідчує, що завдяки географічному розташуванню, геологічній будові та гідрогеологічним умовам Україна має всі типи курортів: бальнеологічні, грязьові, кліматичні, змішані» [7].

Автори [8] теж підкреслюють, що «залучення іноземців до лікування та реабілітації в Україні сприятиме відбудові медичної галузі та розвитку окремих рекреаційних регіонів нашої країни, створенню нових робочих місць та припиненню міграційних процесів, коли найбільш кваліфіковані медичні працівники виїжджають за кордон» [8].

Автори [9] зазначають, що «в історичному ракурсі, розвиток курортно-лікувального сегменту змінюється. Зміни відбуваються і в якісному плані, і у формах організації перебування туристів (рекреантів), і у розширенні ресурсної бази, враховуючи можливість сучасної технічної та матеріальної сторони як виробництва так і самого клієнта, але не відходить від основної мети споживача цього виду турпродукту – оздоровлення, лікування» [9].

Попри наявні соціально-економічні та безпекові виклики, Україна зберігає значний потенціал для становлення як одного з провідних напрямів в'їзного лікувально-оздоровчого

туризму. Країна вже сформувала позитивний імідж на міжнародному ринку медичних і санаторно-курортних послуг завдяки оптимальному поєднанню вартості та якості лікування. Однією з ключових конкурентних переваг українського лікувально-оздоровчого туризму є значно нижчий рівень цін на медичні та санаторно-курортні послуги порівняно з розвиненими країнами Європи, Ізраїлем і США, де аналогічні послуги коштують у середньому на 40–70 % дорожче. Водночас рівень якості обслуговування та комфортність перебування відповідають міжнародним стандартам. Цінова різниця зумовлена, зокрема, особливостями формування вартості медичних послуг у закордонних закладах, де додатково враховується бренд і статус установи. Для іноземних споживачів це створює можливість суттєво зменшити загальні витрати на лікування, навіть з урахуванням транспортних і житлових витрат, що формує потужний в'їзний потік медичних туристів з різних регіонів світу. У перспективі зазначена цінова диференціація може бути ефективно використана у маркетингових стратегіях санаторно-курортних закладів як інструмент підвищення конкурентоспроможності.

Важливою складовою привабливості України як дестинації лікувально-оздоровчого туризму є високий рівень медичного обслуговування. Частина вітчизняних лікувальних і реабілітаційних установ має міжнародну сертифікацію, що підтверджує їхню спроможність забезпечувати якісну діагностику та лікування відповідно до світових стандартів. Крім того, українська система охорони здоров'я представлена висококваліфікованими фахівцями, які постійно вдосконалюють професійні навички через стажування та підвищення кваліфікації за кордоном. Суттєву роль у розвитку лікувально-оздоровчого туризму відіграє й сучасна інфраструктура, оснащена новітніми технологіями та обладнанням. В Україні функціонує низка спеціалізованих санаторіїв і реабілітаційних центрів, зокрема для лікування та відновлення дітей і дорослих із порушеннями опорно-рухового апарату, що є відносно рідкісною спеціалізацією на міжнародному ринку. Покращення транспортної та туристичної інфраструктури, зокрема після проведення масштабних міжнародних заходів, сприяло підвищенню доступності курортних територій для іноземних відвідувачів. Важливою перевагою українського лікувально-оздоровчого туризму є поєднання медичних послуг із рекреаційними

та туристичними можливостями. Поряд із лікуванням і реабілітацією іноземні туристи мають змогу поєднувати перебування в санаторно-курортних закладах із пізнавальним і культурним туризмом. Різноманіття туристичних ресурсів і значна територія країни формують додаткову привабливість України як багатофункціональної дестинації оздоровчого туризму.

Висновки. Аналіз сучасного стану вітчизняних курортів свідчить про наявність нестабільності їх функціонування, що значною мірою зумовлено сезонним характером надання послуг та недостатнім рівнем сервісного обслуговування. Зазначені чинники актуалізують низку проблем, подолання яких є необхідною умовою формування якісного туристично-рекреаційного досвіду. З метою підвищення ефективності діяльності оздоровчих рекреаційних курортів доцільним є впровадження комплексу заходів, зокрема модернізації матеріально-технічної бази, заміни застарілого обладнання, а також посилення державної підтримки для забезпечення впровадження сучасних методів лікування та реабілітації, що наразі недостатньо представлені на рекреаційному ринку. Важливим напрямом удосконалення є інтеграція курортних закладів у регіональні системи охорони здоров'я та координація діяльності медичних центрів із профільними лікувальними установами з метою забезпечення безперервності та якості надання послуг.

Конкурентні переваги України у сфері організації рекреаційної діяльності як виду економічної діяльності зумовлюються наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів, відносною доступністю рекреаційних послуг для широких верств населення, переважно лікувально-оздоровчою спеціалізацією та відповідним профілем спеціалізованих закладів. Вагомим чинником є також накопичений досвід і усталені традиції організації лікувально-оздоровчої рекреації, а також особливості національного менталітету, зокрема високий рівень гостинності, доброзичливості і дотримання культурних традицій. Перспективи розвитку рекреаційного комплексу України пов'язані зі створенням фонду земель рекреаційного призначення, забезпеченням раціонального використання та відновлення природного й історико-культурного рекреаційно-ресурсного потенціалу, підвищенням комфортності та якості сервісу рекреаційних закладів, переходом до цілорічного режиму їх функціонування, а також подальшим удо-

скаленню рекреаційно-туристичної інфраструктури.

Окремої уваги потребує проблема просторової нерівномірності розвитку курортів і санаторно-курортних закладів, що зумовлює диференціацію доступу до лікувально-оздо-

ровчих послуг. Також потребує поглиблення аналіз конкурентоспроможності українських курортів на ринку лікувально-оздоровчих та санаторно-курортних послуг з позицій їхньої здатності до адаптації, інноваційності та довгострокової стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белобородова М. В., Безугла Л. С., Глагощук О. Г. Рекреаційні та реабілітаційні кластери в Україні: збалансована просторова організація. *Rehabilitation and Recreation*. 2024. № 18(4). С. 107–118. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.4.11>
2. Черчик Л. М., Хумарова Н. І. Проекти смарт-спеціалізації як інструменти забезпечення конкурентоспроможності курортного регіону. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2025. № 3(79). С. 167–176. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.03.2025.17>
3. Кифяк В. Ф., Кифяк О. В., Гищук Р. М. Формування туристичних дестинацій – запорука соціально-економічного розвитку територій. Організаційно управлінські основи розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення : колективна монографія / за заг. ред. А. А. Вдовічена. Чернівці : ЧТЕІ ДТЕУ, 2025. С. 227–233. URL: <http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/3028>
4. Славик Р. В., Фекета І. Ю., Чиняк В. В. Особливості розвитку туризму та рекреації в умовах кризових процесів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2022. Вип. 2 (60). С. 97–104. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2\(60\).97-104](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2(60).97-104)
5. Гищук Р. М. Регіональні особливості розвитку туризму в кризові періоди та їхній вплив на управління поведінкою споживачів послуг рекреації та гостинності. Перспективи ефективних управлінських рішень у бізнесі та проєктах : колективна монографія / Р. М. Гищук ; за наук. ред. проф. М. Д. Балджи. Київ : ФОП Гуляева В. М., 2024. С. 357–419. URL: <http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/2880>
6. Д'яконова А., Стрікаленко Т., Жовтяк К. Стратегія розвитку організації харчування в санаторно-курортних та рекреаційно-оздоровчих комплексах України. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-12>
7. Безугла Л. С. Соціально-економічні аспекти розвитку підприємств санаторно-курортного туризму в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69), № 3. С. 67–74. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2019_30\(69\)_3_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2019_30(69)_3_13)
8. Опалов О. А., Зінчук В. Б. Загальна характеристика курортного господарства України. *Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення* : тези доповідей міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2023. Вип. 78. С. 130–133. URL: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1154/>
9. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : колект. моногр. / за наук. ред. : Л. Ю. Матвійчук, Ю. М. Барського, М. І. Лепкого. Луцьк : ВІП Луцького НТУ, 2021. 448 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39024>
10. Польовий А. Оцінка комфортності погодно-кліматичних умов в Українських Карпатах для кліматотерапії та рекреації. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2019. № 2(1). С. 60–79. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.1.2019.173025>
11. Юхновська Ю. О., Куреда Н. М., Прочан А. О. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні: генезис проблеми та завдання планування. *Review of transport economics and management*. 2022. Вип. 7 (23). С. 37–44. URL: <http://pte.diit.edu.ua/article/view/268246>
12. Голікова О. С. Програмний підхід до питання диверсифікації використання природних ресурсів у рекреаційно-туристичній сфері. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2020. Вип. 4. С. 31–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnugvp_ekon_2020_4_6
13. Пестушко В. Ю., Уварова Г. Ш., Довгань А. І. Географія : (рівень стандарту) : підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2019. 160 с. URL: <https://tinyurl.com/2aunc35g>

REFERENCES:

1. Bieloborodova M. V., Bezuhla L. S., Hladoshchuk O. H. (2024) Rekreatsiini ta reabilitatsiini klasteri v Ukraini: zbalansovana prostorova orhanizatsiia [Recreational and rehabilitation clusters in Ukraine: balanced spatial organization]. *Rehabilitation and Recreation*, № 18(4), pp. 107–118. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1795.2024.18.4.11> (in Ukrainian).

2. Cherchyk L. M., Khumarova N. I. (2025) Proiektly smart-spetsializatsii yak instrumenty zabezpechennia konkurentospromozhnosti kurortnoho rehionu [Smart specialization projects as tools for ensuring the competitiveness of a resort region]. *Ekonomika: realii chasu*, № 3(79), pp. 167–176. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.03.2025.17> (in Ukrainian).
3. Kyfiak V. F., Kyfiak O. V., Hyshchuk R. M. (2025) Formuvannia turystychnykh destynatsii – zaporuka sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorii [Formation of tourist destinations as a prerequisite for socio-economic development of territories]. In: *Orhanizatsiino-upravlinski osnovy rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho vidnovlennia: collective monograph*, pp. 227–233. Chernivtsi: ChTEI DTEU. Available at: <http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/3028> (in Ukrainian).
4. Slavik R. V., Feketa I. Yu., Chyniak V. V. (2022) Osoblyvosti rozvytku turyzmu ta rekreatsii v umovakh kryzovykh protsesiv [Features of tourism and recreation development under crisis processes]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya "Ekonomika"*, Issue 2(60), pp. 97–104. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2\(60\).97-104](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2022.2(60).97-104) (in Ukrainian).
5. Hyshchuk R. M. (2024) Rehionalni osoblyvosti rozvytku turyzmu v kryzovi periody ta yikhnyi vplyv na upravlinnia povedinkoiu spozhyvachiv posluh rekreatsii ta hostynnosti [Regional features of tourism development in crisis periods and their impact on consumer behavior management in recreation and hospitality]. In: *Perspektyvy efektyvnykh upravlinskykh rishen u biznesi ta proiektakh: collective monograph*, pp. 357–419. Kyiv: FOP Huliaieva V.M. Available at: <http://rps.chtei-knteu.cv.ua:8585/jspui/handle/123456789/2880> (in Ukrainian).
6. Diakonova A., Strikalenko T., Zhovtiak K. (2023) Stratehiia rozvytku orhanizatsii kharchuvannia v sanatorno-kurortnykh ta rekreatsiino-ozdorovchykh kompleksakh Ukrainy [Strategy for the development of catering organization in sanatorium-resort and recreational-health complexes of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, Issue 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-12> (in Ukrainian).
7. Bezuhla L. S. (2019) Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku pidpriemstv sanatorno-kurortnoho turyzmu v Ukraini [Socio-economic aspects of development of sanatorium and resort tourism enterprises in Ukraine]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 30(69), № 3, pp. 67–74. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2019_30\(69\)_3_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_econ_2019_30(69)_3_13) (in Ukrainian).
8. Opalov O. A., Zinchuk V. B. (2023) Zahalna kharakterystyka kurortnoho hospodarstva Ukrainy [General characteristics of the resort economy of Ukraine]. *Informatsiine suspilstvo: tekhnolohichni, ekonomichni ta tekhnichni aspekty stanovlennia: conference proceedings*, Issue 78, pp. 130–133. Available at: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-1154/> (in Ukrainian).
9. Matviichuk L. Yu., Barskyi Yu. M., Lepkyi M. I. (eds.) (2021) *Perspektyvy rozvytku turyzmu v Ukraini ta sviti: upravlinnia, tekhnolohii, modeli* [Prospects for tourism development in Ukraine and the world: management, technologies, models]. Lutsk: VIP Lutsk NTU, 448 p. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39024> (in Ukrainian).
10. Polovyi A. (2019) Otsinka komfortnosti pohodno-klimatychnykh umov v Ukrainytskyykh Karpatakh dlia klimatoterapii ta rekreatsii [Assessment of weather and climate comfort conditions in the Ukrainian Carpathians for climatotherapy and recreation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya: Turyzm*, № 2(1), pp. 60–79. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.1.2019.173025> (in Ukrainian).
11. Yukhnovska Yu. O., Kureda N. M., Prochan A. O. (2022) Likuvalno-ozdorovchyi turizm v Ukraini: henezys problemy ta zavdannia planuvannia [Health and wellness tourism in Ukraine: genesis of the problem and planning tasks]. *Review of Transport Economics and Management*, Issue 7(23), pp. 37–44. Available at: <http://pte.dit.edu.ua/article/view/268246> (in Ukrainian).
12. Holikova O. S. (2020) Prohramnyi pidkhid do pytannia dyversyfikatsii vykorystannia pryrodnykh resursiv u rekreatsiino-turystychnii sferi [Program-based approach to diversification of natural resource use in the recreational and tourism sector]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky*, Issue 4, pp. 31–47. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvvgp_ekon_2020_4_6 (in Ukrainian).
13. Pestushko V. Yu., Uvarova H. Sh., Dovhan A. I. (2019) *Heohrafiia* [Geography]: textbook for Grade 11. Kyiv: Geneza, 160 p. Available at: <https://tinyurl.com/2aunc35g> (in Ukrainian).

Дата надходження статті: 06.11.2025

Дата прийняття статті: 19.11.2025

Дата публікації статті: 24.11.2025